

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
ІМЕНІ КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

ГУНЯК ОЛЕКСАНДРА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 340.11

**ПРИВАТНИЙ І ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕСИ У ПРАВІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
Завальний Андрій Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри теорії держави та права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Пархоменко Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
вчений секретар;

кандидат юридичних наук, доцент
Кельман Лідія Михайлівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України,
доцент кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «29» грудня 2016 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.149.01 в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «26» листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.В. Зварич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах демократичної трансформації українського суспільства перед правовою наукою постає важливе завдання щодо визначення пріоритетів державно-правового розвитку, переорієнтації методології правового пізнання дійсності від традиційної, галузевої, побудованій на постулатах позитивізму, до сучасної методології постмодернізму, гуманізму, демократизму, що орієнтована на загальнолюдські цінності та підходи. Системотворчою ідеєю модернізації та сталого розвитку правової системи України виступає утвердження, забезпечення і захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

На жаль, події надскладного політичного, військового та економічного протистояння, які переживає український народ протягом 2013 – 2016 рр., змушують констатувати недосконалість юридичних засобів та процедур вирішення міжнародних і внутрішньодержавних (соціальних, політичних, ідеологічних) конфліктів, нездатність правотворчих, правоохоронних і правозахисних інституцій забезпечити ефективність регулювання правових відносин у сфері реалізації приватного та публічного інтересів.

Питання балансу приватного та публічного інтересів у праві за своєю значимістю перебувають на одному щаблі з проблемами забезпечення миру та безпеки, національної єдності, територіальної цілісності країни, виходу з політичної, соціальної й економічної криз тощо. Це зумовлено тим, що і приватний, і публічний інтереси виражаються в засадах правового регулювання суспільних відносин, впливають на їх розвиток, активність суб'єктів права в процесі реалізації ними своїх прав та обов'язків.

Теоретичним і методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження є здобутки вітчизняних і зарубіжних учених – представників теоретичного правознавства: С.С. Алексєєва, Є.О. Гіди, С.Д. Гусарєва, Р. Ієринга, Д.А. Керімова, А.А. Козловського, М.І. Козюбри, В.М. Костицького, Г.О. Мурашина, К.О. Неволіна, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришина, С.П. Погребняка, А.В. Полякова, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, Б.М. Чичеріна та ін.

Питання сутності, природи та ролі приватного і публічного інтересів у праві, механізмів та факторів їх реалізації висвітлено у працях таких вчених як І.П. Андрушко, О.А. Банчук, І.В. Венедіктова, О.М. Вінник, Д.І. Голосніченко, О.В. Гончарук, А.М. Колодій, О.Ю. Кондик, А.Є. Кубко, Є.В. Лакушева, О.Ф. Мельничук, І.В. Першіна, М.А. Самбор, В.М. Селіванов, Р.Б. Сивий, В.Ф. Сіренко, В.В. Субочев, Ю.О. Тихомиров, І.А. Тітко, О.І. Чепис, О.В. Шпотаківська та ін.

Водночас сучасний рівень вивчення проблематики приватного та публічного інтересів у праві не повною мірою відповідає потребам правового розвитку суспільства. Більшість наукових праць містять лише фрагментарно-оглядову інформацію про особливості функціонування приватного та публічного інтересів у праві, в інших – не з'ясованими залишаються їх сутність, природа, специфіка юридичних конструкцій. Недостатньо уваги приділено співвідношенню інтересів у приватному та публічному, матеріальному та процесуальному праві, узгодженню, урегулюванню конфліктів приватного та публічного інтересів у праві як ключового фактору розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Таким чином, проблематика приватного і публічного інтересів у праві залишається недостатньо

опрацьованою сферою правових знань, що свідчить про важливість й актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014 – 2017 рр., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; пп. 1.2, 1.3 Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011 – 2015 роки, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10, та плану науково-дослідної роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за темою «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є узагальнення й розвиток теоретичних знань про сутність, природу та призначення приватного і публічного інтересів у праві, а також їх взаємозв'язок і взаємодію.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі *задачі*:

– охарактеризувати методологічну основу сучасних досліджень проблематики приватного та публічного інтересів у праві, запропонувати власний методологічний інструментарій відповідно до особливостей предмета дослідження;

– розкрити дуалізм співвідношення приватного та публічного інтересів у праві, його сутність і форми прояву;

– висвітлити правові чинники забезпечення оптимального балансу публічного та приватного інтересів у матеріальному та процесуальному праві з урахуванням особливостей галузевого регулювання;

– визначити пізнавальні можливості понять юридичних конструкцій приватного та публічного інтересів у праві з використанням динамічного та статичного аспектів їх розуміння;

– за результатами проведених узагальнень сформулювати авторське визначення понять приватного та публічного інтересів у праві;

– систематизувати наявні наукові джерела з проблематики досліджень приватного та публічного інтересів у праві з використанням критеріїв типу наукового дослідження та предметної сфери його спрямованості;

– удосконалити наукове положення про наявні у правознавстві критерії поділу права на приватне та публічне;

– розширити наукові уявлення про обумовленість методів правового регулювання особливостями змісту та рівня суспільних інтересів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією потреб та інтересів соціальних суб'єктів.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади розуміння сутності та ролі приватного та публічного інтересів у праві.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність філософських, соціологічних і теоретичних засад, методологічних підходів, загальнонаукових та конкретно наукових методів пізнання, використання яких забезпечило обґрунтованість і достовірність результатів.

З урахуванням особливостей предмета, мети та задач дослідження використано такі підходи: *антропологічний* – для осмислення природи приватного й публічного інтересів як однієї з форм правового буття людини (підрозділ 1.3); *потребовий* – для визначення сутності приватного та публічного інтересів у праві як засобів вираження потреб суб'єктів правових відносин (підрозділ 1.3).

Діалектичний метод використано для розгляду приватного й публічного інтересів у праві в динаміці їх розвитку і взаємодії з іншими суспільними та правовими явищами (підрозділи 1.3, 2.2); *історичний* – для відтворення процесів розвитку приватного та публічного інтересів у праві в хронологічній послідовності (підрозділ 1.1); *класифікаційний* – для розподілу та групування приватних і публічних інтересів у праві на певні види (підрозділи 1.3, 2.1); *формально-юридичний* – для характеристики приватного та публічного інтересів у праві за допомогою юридичних конструкцій і правової термінології (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *аксіологічний* – для висвітлення приватного та публічного інтересів у праві в аспекті їх відповідності соціальним цінностям (підрозділ 2.4); *герменевтичний* – для з'ясування сутності та істинності змісту доктринальних і нормативних джерел (підрозділи 1.1, 1.3, 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняному правознавстві комплексним дослідженням сутності й особливостей природи приватного та публічного інтересів, спрямованим на розширення та систематизацію теоретичних знань щодо їх призначення, взаємозв'язку та взаємодії у праві, зокрема:

вперше:

–охарактеризовано методологічний інструментарій сучасних досліджень наукової проблематики приватного та публічного інтересів у праві, на підставі чого доведено доцільність та ефективність використання комплексної методології, що ґрунтується на гармонійному поєднанні аксіологічного, феноменологічного, потребового та інших підходів і методів;

–розкрито дуалізм співвідношення приватного та публічного інтересів у праві, сутність якого полягає в забезпеченні цілісності, стабільності розвитку суспільства та особи, формами вираження якого є поєднання, гармонізація, компроміс та узгодження;

–доведено, що забезпечення оптимального балансу приватного та публічного інтересів у матеріальному та процесуальному праві здійснюється з урахуванням особливостей галузевого регулювання, для якого вибір виду або методу впорядкування суспільних відносин є визначальним фактором;

удосконалено:

–теоретичну характеристику приватного та публічного інтересів у праві з використанням понять юридичних конструкцій зазначених явищ, пізнавальна цінність яких розкривається у двох аспектах: у динамічному – як процеси правового мислення, генезису, уніфікації або диференціації правових знань про сутність і природу

публічного й приватного інтересів у праві; у статичному – як сукупність структурних елементів (елементний склад), внутрішня будова приватного або публічного інтересів у праві, як юридичні форми їх закріплення;

–формулювання дефініцій: приватного інтересу у праві, під яким розуміється визнане громадянським суспільством як елемент правопорядку, усвідомлене особою та формально визначене (у нормах та принципах права) прагнення, спрямоване на задоволення індивідуальних потреб, що узгоджуються із загальними потребами (суспільства, держави) та реалізуються добровільно в передбачених правом формах, та публічного – як визнаного державою у структурі правового порядку явища, формально визначеного та усвідомленого суспільством прагнення, спрямованого на задоволення загальних (суспільних і державних) потреб, що узгоджуються з індивідуальними та реалізуються в передбачених правом формах;

дістало подальшого розвитку:

–систематизація джерельної бази з наукової проблематики приватного та публічного інтересів у праві, що здійснена з використанням критеріїв типу наукового дослідження та предметної сфери його спрямованості, на підставі чого для подальшого їх осмислення виокремлено та охарактеризовано групи джерел філософського, загальнотеоретичного, галузевого, міжгалузевого, прикладного, а також доктринального й нормативного характеру;

–положення про приватно-публічну дихотомію права, на підставі чого доведено, що інтерес є основним критерієм поділу права на приватне та публічне, а в сучасному правознавстві найбільшого поширення набули комбіновані критерії, утворені шляхом поєднання матеріальних та формальних підстав для такого поділу;

–система наукових знань про обумовленість методу правового регулювання особливостями суспільних відносин, що детерміновані потребами реалізації приватного та публічного інтересів;

–наукова думка про компроміс та гармонійне поєднання у праві приватного й публічного інтересів як умову ефективного функціонування громадянського суспільства, фактор належної реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано й обґрунтовано висновки та пропозиції, які сприятимуть розширенню науково-теоретичного уявлення про природу приватного та публічного інтересів у праві, а отже, покращенню правотворчої, правореалізаційної та правоохоронної діяльності в Україні. Основні результати дослідження, що представлені в дисертації, використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретична основа для подальшого оновлення, поглиблення та узагальнення знань про взаємозв'язок приватного й публічного інтересів у праві, зокрема Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України при підготовці матеріалів колективної монографії за результатами виконання науково-дослідної теми «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади» (акт впровадження від 10 серпня 2016 р. № 126/314);

– *правозастосовній сфері* – як теоретико-методологічне підґрунтя для формування та аргументації правових позицій суб'єктів правозастосування під час охорони та

захисту приватного і публічного інтересів, зокрема Рівненським районним судом Рівненської області (акт впровадження від 23 серпня 2016 р. № 7317);

– *навчальному процесі* – для підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання навчальної юридичної дисципліни «Теорія держави та права» в Національній академії внутрішніх справ (акт впровадження від 9 вересня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, де було виконано дисертацію, а також оприлюднено на п'ятьох міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, а саме: «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Донецьк, 6 – 7 червня 2014 р.); «Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права» (м. Київ, 12 – 13 червня 2015 р.); «V наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Копейчикова» (м. Київ, 17 листопада 2015 р.); «Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 червня 2016 р.); «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 26 – 27 серпня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції відображено в п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, двох статтях – у наукових виданнях інших держав, а також у п'яти тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (283 найменування, розміщених на 27 сторінках), додатків (на чотирьох сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них основного тексту – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено стан її розроблення, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, мету та задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію, упровадження та кількість публікацій.

Розділ 1 «Загальна характеристика приватного та публічного інтересів і методологія їх дослідження» складається з трьох підрозділів, присвячених осмисленню історіографічних, методологічних і теоретичних основ вивчення природи приватного та публічного інтересів.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія осмислення проблематики приватного та публічного інтересів»* охарактеризовано стан розроблення наукової проблематики приватного та публічного інтересів, висвітлено джерельну базу дослідження, визначено їх інформаційну значимість та здійснено відповідну систематизацію. Доведено, що актуалізація всього комплексу питань, пов'язаних з осмисленням приватного та публічного інтересів у праві, є об'єктивно зумовленою.

Наявні дослідження інтересу загалом, а також приватного й публічного інтересів у праві запропоновано об'єднати в декілька груп: *за критерієм предметної належності* – виокремлено праці філософського, загальнотеоретичного, галузевого, міжгалузевого, а також прикладного характеру; *за критерієм виду джерела* – доктринальні джерела та джерела нормативного характеру, в яких тією чи іншою мірою відображено окремі аспекти висвітлення порушеної проблематики. Встановлено, що в кожному конкретному випадку суб'єкт наукового пізнання намагається вирішити дослідницькі завдання з урахуванням особливостей предмета дослідження та обраної належним чином методології. Зокрема осмисленню підлягають переважно дискусійні питання понять приватного та публічного інтересів у праві, їх взаємодії, здатності впливати на сферу правового регулювання, критеріїв розмежування тощо. Разом вони становлять цілісну, хоча й розмаїту, картину співіснування приватного та публічного інтересів, реалізація яких значною мірою обумовлюється станом розвитку та функціонування права в певному суспільстві.

Водночас у дисертації обґрунтовується думка про недостатню кількість системних і комплексних досліджень монографічного рівня, присвячених окремо тому чи іншому виду інтересів у праві, їх взаємодії та детермінованості потребами суспільства й особи. Недостатньо уваги зазначеній проблематиці приділено представниками філософської та загальнотеоретичної науки, що значною мірою послаблює світоглядне та методологічне підґрунтя цього наукового напрямку, не повною мірою використовуються міжпредметні зв'язки досліджень, відсутня належна інтерпретація до існуючої емпіричної бази. Отже, актуальними для подальшого наукового пошуку залишаються проблеми сутності, природи, критерії розмежування публічного та приватного інтересів, створення ефективних правових механізмів та відповідних правових засобів і процедур для забезпечення їх реалізації.

У підрозділі 1.2 «*Методологія дослідження приватного та публічного інтересів у праві*» розкрито особливості методології пізнання приватного та публічного інтересів у праві. Встановлено, що в науковій літературі представлено широку гаму наукових підходів у зв'язку з висвітленням окремих аспектів осмислення проблематики публічного та приватного інтересів у праві. Зокрема сучасні автори, як правило, використовують антропологічний і позитивістський підходи, які успішно поєднуються в межах одного дослідження, що пояснюється визнанням причинно-наслідкового зв'язку між природними потребами людини та необхідністю їх юридичної формалізації.

Основними методами, що дозволяють вирішувати пізнавальні завдання представників сучасного правознавства, є метод герменевтики, за допомогою якого автори встановлюють істинність змісту доктринальних і нормативних текстів, аналізуючи акти міжнародного та національного права, окремі рішення Європейського суду з прав людини; формально-юридичний, за допомогою якого дослідники формулюють власні визначення категорій публічного та приватного інтересів у праві; методи логіки, використання яких сприяє дослідникам у визначенні основних критеріїв розмежування інтересів, потреб та відповідних норм права на групи публічного й приватного походження.

Аргументовано, що необхідний для аналітичного опрацювання природи приватного та публічного інтересів у праві методологічний арсенал має складний

характер і є багаторівневою системою відповідних методологічних знань. Це пояснюється тим, що розуміння природних властивостей явища, яким у даному випадку є інтерес у праві, дозволяє послідовно та аргументовано наблизитися до розуміння його генезису, сутності, обумовленості іншими соціальними та правовими явищами, а отже, аргументовано підійти до виявлення найбільш характерних властивостей та сформулювати його наукове визначення. Відповідно до зазначеної концепції дослідження, автором дисертації обрано такий методологічний інструментарій, який дозволив вирішити найбільш актуальні проблемні питання подальшого розвитку теорії інтересів у праві.

Авторська аргументація структури методології запропонованого дослідження спрямована на необхідність використання комплексної методології, що ґрунтується на гармонійному поєднанні аксіологічного, феноменологічного та інших підходів і методів. Зокрема акцентується увага на ефективності використання потребового підходу, який дає змогу поставити у пряму залежність визнані правом інтереси людини або суспільства до соціальних потреб, що формуються на різних рівнях організації та історичних етапах суспільного життя. Необхідним для комплексної характеристики проблеми є спеціально юридичний метод, що пояснюється намаганням автора дисертації охарактеризувати публічний та приватний інтереси у праві за допомогою складного поняття юридичної конструкції. Саме завдяки цьому методу можливо охарактеризувати дихотомну модель у динамічному та статичному аспектах і таким чином розшири наукові уявлення про її конструктивні та функціональні особливості.

У підрозділі 1.3 *«Сутність, природа та особливості юридичних конструкцій приватного і публічного інтересів у праві»* доведено, що дослідження сутності, природи та особливостей юридичних конструкцій приватного й публічного інтересів у праві ґрунтується на засадах розуміння інтересу як правового явища з урахуванням його соціальних ознак приватності або публічності. При цьому юридичні конструкції приватного та публічного інтересів у праві є формами відображення цих явищ, а також результатом історичного розвитку суспільних відносин. Пізнавальні властивості поняття юридичної конструкції дозволяють висвітлити приватний та публічний інтереси у праві в статичному й динамічному аспектах. У динамічному – як процеси правового мислення, генезису, уніфікації або диференціації правових знань про сутність та природу публічного й приватного інтересів у праві. У статичному – як сукупність структурних елементів (елементний склад), внутрішня будова приватного або публічного інтересів у праві, як юридичні форми їх закріплення.

Сутність юридичних конструкцій приватного та публічного інтересів у праві полягає в їх здатності уособлювати прагнення соціальних суб'єктів щодо реалізації життєво важливих потреб, пов'язаних із забезпеченням загальноновизнаних стандартів суспільного життя та розвитку особистості. Природа юридичних конструкцій приватного та публічного інтересів має правовий характер, зважаючи на те, що останні є результатом абстрагованого правового мислення з використанням правових явищ, що наповнюють змістово поняття приватного та публічного інтересів.

За результатами проведених теоретичних узагальнень наукових позицій представників сучасного правознавства, висвітлення спільних рис у розумінні ними категорії інтересів у праві виявлено особливості зазначених явищ, що відображено в запропонованих автором визначеннях. Зокрема під приватним інтересом у праві

пропонується розуміти визнане громадянським суспільством як елемент правопорядку, усвідомлене особою та формально визначене (у нормах та принципах права) прагнення, спрямоване на задоволення індивідуальних потреб, що узгоджуються із загальними потребами (суспільства, держави) та реалізуються добровільно в передбачених правом формах; та публічного – як визнаного державою у структурі правового порядку явища, формально визначеного та усвідомленого суспільством прагнення, спрямованого на задоволення загальних (суспільних і державних) потреб, що узгоджуються з індивідуальними й реалізуються в передбачених правом формах.

Розділ 2 «Призначення приватного та публічного інтересів у праві» складається з чотирьох підрозділів, у яких охарактеризовано інтерес як підставу ідентифікації сфер приватного та публічного права, розкрито взаємодію приватного, публічного інтересів і методу правового регулювання, висвітлено співвідношення останніх як вияв дуалізму в праві, акцентовано на необхідності узгодження зазначених різновидів інтересу як на факторі подальшого розвитку інститутів громадянського суспільства.

У підрозділі 2.1 *«Інтерес як критерій визначення сфер приватного та публічного права»* з'ясовано, що приватно-публічна дихотомія права є правовим вченням, що має тривалу історію розвитку, теоретичну та практичну цінність. Визначальне місце серед загальнотеоретичних питань поділу права на приватне та публічне посідає проблема критерію. Представлені в літературі підстави для розмежування приватного та публічного права охарактеризовані дисертантом з урахуванням їх традиційного поділу на три групи: матеріальні (мета, інтерес, воля, предмет правового регулювання), формальні (правове становище суб'єктів, ініціатива та форма захисту, суб'єктний склад правовідносин, метод правового регулювання) та комбіновані (змішані).

Акцентовано увагу на тенденціях поширення методик, побудованих на застосуванні комбінованих (змішаних) критеріїв для виокремлення в структурі права таких фундаментальних елементів як приватне та публічне право. Це пояснюється складною природою відносин, що формуються у сферах приватного та публічного життя суспільства, а також складністю їх взаємодії і механізмів реалізації.

Інтерес за своєю природою та властивістю залишається рушійною силою, що мотивує до правотворчості, тому розмежування інтересів на приватні та публічні відповідно до різновиду соціальних потреб дозволяє аналогічним чином розмежовувати право на відповідні структурні елементи.

У підрозділі 2.2 *«Вплив приватного та публічного інтересів на зміст методу правового регулювання»* встановлено, що приватний і публічний інтереси суттєво впливають на вибір методу правового регулювання суспільних відносин та відіграють важливу роль у правовому регулюванні. Як виразники індивідуальних і загальних (суспільних, державних) потреб вони обумовлюють необхідність вибору тієї чи іншої правової форми (джерела права) та найбільш оптимального методу правового регулювання, застосування якого дасть змогу найбільш повно задовольнити приватний або публічний інтереси.

Дисертантом обстоюється думка, що для регулювання групи приватних або публічних відносин можуть використовуватися аналогічні засоби, арсенал яких формується з правових заборон, дозволів, зобов'язань або рекомендацій. Водночас різними будуть порядок їх реалізації, встановлення, суб'єкти охорони, способи захисту,

що разом свідчать про відмінність методів при використанні спільних засобів правового регулювання.

У підрозділі 2.3 «*Дуалізм у праві: співвідношення приватного та публічного інтересів*» наголошується, що співвідношення приватного та публічного інтересів як вияв дуалізму в праві полягає в тому, що між публічним і приватним інтересами існує взаємозв'язок і взаємозалежність, забезпечується цілісність та єдність права, правового регулювання. Без задоволення публічного інтересу неможливо реалізувати приватний інтерес і забезпечити цілісність та стабільність розвитку суспільства. Оптимальне співвідношення публічного та приватного інтересів як у соціальній практиці, так і в правовому регулюванні є також необхідною умовою ефективного функціонування держави. Формами вияву взаємодії приватного та публічного інтересів у праві є поєднання, гармонізація, компроміс, узгодження та ін.

Будь-яка форма із зазначених вище апріорі не може бути визнана універсальною, яка б заздалегідь могла забезпечити взаємодію та співвідношення двох видів інтересу на користь реалізації соціальних потреб. При цьому може відбуватись обмеження одного з них або надання переваг іншому з метою досягнення збалансованого співвідношення, узгодженого з реалізацією приватних і публічних потреб.

У підрозділі 2.4 «*Узгодження приватного та публічного інтересів у праві як чинник становлення громадянського суспільства*» з'ясовано, що оптимальною умовою компромісу приватного та публічного інтересів у праві як чинника становлення громадянського суспільства є їх узгодження, що загалом створює необхідні умови для безперешкодної реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина. При цьому громадянське суспільство розглядається як простір з наявністю всього багатоманіття приватних і публічних потреб, оболонка або інституція, що дозволяє узгоджувати інтереси різного рівня будь-яких представників соціуму.

Громадянське суспільство виступає соціальною організацією, що характеризується наявністю інтересів певного виду, які не збігаються з державними, є відмінними від них і не суперечать їм. Окрім того, громадянське суспільство характеризується наявністю власних механізмів забезпечення реалізації цих інтересів за рахунок внутрішніх ресурсів, а також нездатністю самостійно запобігати соціальним конфліктам, що зумовило необхідність формування інститутів держави, призначених для узгодження протилежних інтересів з використанням правових засобів і процедур. Водночас запобігання та вирішення соціальних конфліктів, досягнення соціального компромісу, у тому числі й у формі узгодження приватного та публічного інтересів, створює належні умови для розвитку і функціонування інститутів громадянського суспільства, зміцнення засад свободи, рівності та справедливості.

Розділ 3 «Співвідношення приватного та публічного інтересів у матеріальному та процесуальному праві» складається з двох підрозділів, присвячених дослідженню особливостей взаємозв'язку та взаємодії приватного і публічного інтересів у галузях матеріального та процесуального права.

У підрозділі 3.1 «*Приватний і публічний інтереси в матеріальному праві*» обґрунтовано, що питання взаємозв'язку та взаємодії приватного і публічного інтересів у матеріальному праві має міжгалузевий характер, оскільки виражається в усіх без винятку галузях вітчизняного матеріального права.

Висвітлення особливостей галузей та інститутів матеріального права через співвідношення приватного й публічного інтересів сприяє збагаченню вже існуючих методологічних підходів, пов'язаних з осмисленням потенціалу права як соціального регулятора.

Правове впорядкування суспільних відносин за допомогою норм матеріального права спрямовується в ідеалі на забезпечення безконфліктної ситуації, за умов якої відбувається раціональне поєднання приватного та публічного інтересів. Водночас теоретичне розмежування приватного та публічного ґрунтується на застосуванні таких критеріїв як предмет і тип правового регулювання, де останній передбачає використання необхідного методологічного інструментарію (дозвіл, уповноваження, рекомендація, заборона). Це означає, що у сфері публічно-правового регулювання за допомогою законодавця відбувається формалізація інтересів суспільства, держави, громади, наділяються правами та обов'язками колективні й індивідуальні суб'єкти, діяльність яких спрямована на реалізацію потреб публічного рівня (досягнення стабільності, належного рівня життя, організація управління життєдіяльністю громади, здійснення представницьких функцій в органах влади). У сфері приватно-правового регулювання з використанням тих самих правових засобів відбувається формалізація потреб приватного рівня, характерних більшою мірою для індивідуальних суб'єктів (вибір місця проживання, культурний розвиток тощо).

У підрозділі 3.2 *«Приватний і публічний інтереси у процесуальному праві»* встановлено, що на сучасному етапі розвитку суспільних відносин процесуальне право як комплекс процесуальних норм, призначених для забезпечення реалізації норм матеріального змісту, характеризується як самостійний елемент структури права. Оптимальний баланс між приватним і публічним інтересами у процесуальному праві є основою використання процесуальної форми та досягається фактичним розмежуванням методів правового регулювання за критерієм їх інструментальних можливостей та здатністю забезпечити гармонію інтересів. При цьому прослідковується така закономірність: приватно-правові відносини, в яких реалізується приватний інтерес, упорядковуються переважно з використанням диспозитивного методу правового регулювання, поширене використання якого дозволяє стверджувати про формування регулятивного типу загального дозволу; публічно-правові відносини, що спрямовані на реалізацію публічних потреб, упорядковуються з використанням процесуальних норм права відповідно до регулятивного типу, при якому заборонено все та дозволено лише те, що конкретно визначено законом. При такому режимі загальної заборони законодавець орієнтується на використання імперативного методу тому, що зазначений тип правового регулювання характерний для сфери владних відносин, де для носіїв влади визначено принцип «заборонено все», і, навпаки, протилежним є підхід для регламентації відносин у сфері приватного життя, яка не потребує деталізації нормування та передбачає свободу суб'єктів у самостійному виборі моделі поведінки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні основних положень загальнотеоретичної концепції

природи приватного та публічного інтересів у праві. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Категорія «інтерес» перебуває в полі зору представників юридичної науки, а також фахівців суміжних сфер гуманітарних знань. Значна увага до предмета цього наукового пошуку пояснюється важливою роллю, яку виконують інтереси в системі організації соціального життя, а також першочерговістю поставлених перед юридичним співтовариством завдань з розбудови державно-правових інститутів, забезпечення гармонійного поступу суспільства. Джерельну базу з проблематики приватного та публічного інтересів у праві доцільно диференціювати на певні блоки знань: за предметною належністю, в результаті чого виокремлюються праці філософського, теоретичного характеру, а також галузевого, міжгалузевого й прикладного; за критерієм типу джерела – на доктринальні та нормативні джерела, в яких тією чи іншою мірою відображено окремі аспекти порушеної проблематики.

2. З метою забезпечення достовірності й обґрунтованості результатів опрацювання природи приватного та публічного інтересів у праві в представленому дослідженні на основі викладених у науковій літературі підходів до методології юридичної науки та їх адаптації стосовно предмета і мети наукового пошуку виокремлено світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні й теоретичні засади, превалюючі методологічні підходи, загальні методи мислення, загальнонаукові, філософські, конкретно-наукові методи, а також принципи наукового пізнання, вибір і застосування яких спрямовано на всебічне вирішення пізнавальних задач, побудову поняттєвого апарату дослідження. Доведено доцільність та ефективність використання комплексної методології, що ґрунтується на гармонійному поєднанні аксіологічного, феноменологічного, потребового та інших підходів і методів.

3. Вивчення особливостей юридичних конструкцій приватного та публічного інтересів у праві повинно ґрунтуватися на теоретичних підходах до ознак інтересу як правового явища, а також враховувати зміст таких понять як приватність і публічність. Приватний і публічний інтереси у праві за допомогою юридичних конструкцій характеризуються у двох аспектах: у динамічному – як процеси правового мислення, генезису, уніфікації або диференціації правових знань про сутність та природу публічного й приватного інтересів у праві; у статичному – як сукупність структурних елементів (елементний склад), внутрішня будова приватного або публічного інтересів у праві, як юридичні форми їх закріплення.

На основі диференційованого висвітлення загальних і специфічних ознак приватного та публічного інтересів у праві уточнено їх дефініції. Зокрема приватний інтерес у праві – це визнане громадянським суспільством як елемент правопорядку, усвідомлене особою та формально визначене (у нормах і принципах права) прагнення, спрямоване на задоволення індивідуальних потреб, що узгоджуються із загальними потребами (суспільства, держави) та реалізуються добровільно в передбачених правових формах. Публічний інтерес у праві – це визнане державою у структурі правового порядку явище, формально визначене та усвідомлене суспільством прагнення, спрямоване на задоволення загальних (суспільних і державних) потреб, що узгоджуються з індивідуальними та реалізуються в передбачених правових формах.

4. Приватно-публічна дихотомія права є багатоаспектним вченням, що характеризується тривалою історією генези й теоретико-практичною цінністю.

Важливе місце серед загальнотеоретичних питань диференціації права на приватне та публічне посідає проблема критерію. Представлені в юридичних працях підстави для розмежування приватного та публічного права умовно поділяються на три групи: матеріальні (мета, інтерес, воля, предмет правового регулювання), формальні (правове становище суб'єктів, ініціатива та форма захисту, суб'єктний склад правовідносин, метод правового регулювання) та комбіновані (змішані). У сучасному правознавстві найбільшого поширення набули комбіновані критерії до поділу права на приватне та публічне в різних варіаціях, утворені шляхом поєднання матеріальних і формальних підстав для такого поділу.

5. Приватний і публічний інтереси суттєво впливають на зміст методу правового регулювання. Приватний і публічний інтереси відіграють важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин, оскільки на етапі правотворчості вони як виразники індивідуальних і загальних (суспільних і державних) потреб обумовлюють використання певного виду юридичних засобів та способів упорядкування суспільних відносин. Приватний і публічний інтереси відіграють значу роль під час вибору правової форми для здійснення соціальної комунікації, слугуючи орієнтиром для суб'єкта правотворчості під час творення майбутнього права.

6. Зміст співвідношення приватного та публічного інтересів як прояву дуалізму в праві полягає в тому, що між публічним і приватним інтересами існує взаємозв'язок і взаємозалежність – без задоволення публічного інтересу неможливо реалізувати приватний інтерес і забезпечити цілісність, стабільність та нормальний поступ суспільства й держави загалом. Оптимальне співвідношення публічного та приватного інтересів як у соціальній практиці, так і в правовому регулюванні є необхідною умовою гармонійного розвитку суспільства, окремої особи, ефективності функціонування держави. Формами співвідношення приватного та публічного інтересів у праві є поєднання, гармонізація, компроміс та узгодження.

7. Становлення громадянського суспільства є особливим, якісним етапом розвитку людства, права та держави. Громадянське суспільство – це простір, у якому приватні та публічні інтереси набувають ознак багатоманітності, а їх узгодження є важливим чинником його ефективного функціонування, фактором успішної реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина. У контексті балансу приватного та публічного інтересів у праві громадянське суспільство характеризується як вільне, гуманістичне, демократичне, правове, індивідуалізоване, самоврядне суспільство, вищою цінністю якого виступає людина та її свобода.

8. Питання взаємозв'язку та взаємодії приватного і публічного інтересів у матеріальному праві має міжгалузевий характер.

Правове впорядкування суспільних відносин за допомогою норм матеріального права спрямовується в ідеалі на забезпечення безконфліктної ситуації, за умов якої відбувається раціональне поєднання приватного та публічного інтересів. У сфері публічно-правового регулювання за допомогою законодавця відбувається формалізація інтересів суспільства, держави, громади, які наділяються правами та обов'язками, діяльність яких спрямована на реалізацію потреб публічного рівня, а у сфері приватно-правового регулювання – формалізація потреб приватного рівня, характерних більшою мірою для індивідуальних суб'єктів.

9. Оптимальний баланс між приватними та публічними інтересами у процесуальному праві є основою використання процесуальної форми та досягається фактичним розмежуванням методів правового регулювання за критерієм їх інструментальних можливостей і здатністю забезпечити гармонію інтересів.

Приватно-правові відносини упорядковуються з використанням диспозитивного методу правового регулювання, поширене використання якого дозволяє стверджувати про формування регулятивного типу загального дозволу. Публічно-правові відносини, спрямовані на реалізацію публічних потреб, упорядковуються з використанням регулятивного типу загальної заборони, при якому законодавець використовує імперативний метод, характерний для сфери владних відносин, де для носіїв влади визначено принцип «заборонено все».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Гуняк О. Я. Співвідношення приватного та публічного інтересів як прояв дуалізму в праві / О. Я. Гуняк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. – Ч. 2. – Т. 4. – С. 15 – 19.

2. Гуняк О. Я. Вплив приватного та публічного інтересів на зміст методу правового регулювання суспільних відносин / О. Я. Гуняк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5-2. – Т. 4. – С. 13 – 16.

3. Гуняк О. Я. Узгодження приватного та публічного інтересів у праві як фактор розвитку громадянського суспільства / О. Я. Гуняк // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 3 – 7.

4. Гуняк А. Я. Соотношение частного и публичного интересов в материальном праве / А. Я. Гуняк // Право и политика. – 2015. – № 4. – С. 233 – 238.

5. Гуняк О. Я. Приватний і публічний інтереси у процесуальному праві: окремі аспекти взаємозв'язку та взаємодії / О. Я. Гуняк // Visegrad Journal on Human Rights. – 2015. – № 6. – С. 29 – 34.

6. Гуняк О. Я. Інтерес як критерій поділу права на приватне та публічне: загальнотеоретичний аспект / О. Я. Гуняк // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 2. – С. 49 – 53.

7. Гуняк О. Я. Приватний і публічний інтереси у праві: сучасний стан і перспективи подальшого дослідження / О. Я. Гуняк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 3. – С. 181 – 194.

8. Гуняк О. Я. Методологія осмислення приватного та публічного інтересів у праві: основні структурні складові / О. Я. Гуняк // Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 6 – 7 черв. 2014 р.). – Д. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2014. – С. 6 – 10.

9. Гуняк О. Я. Методологічні підходи дослідження приватного та публічного інтересів у праві / О. Я. Гуняк // Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 – 13 черв. 2015 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2015. – С. 10 – 12.

10. Гуняк О. Я. Приватний і публічний інтереси у праві: теоретичні аспекти розуміння та реалізації / О. Я. Гуняк // Матеріали V-их наук. читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 лист. 2015 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. – К. : НАВС, 2015. – С. 47 – 49.

11. Гуняк О. Я. Юридичні конструкції приватного та публічного інтересів у праві / О. Я. Гуняк // Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку : наук.-теорет. конф. (м. Київ, 2 черв. 2016 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. – К. : НАВС, 2016. – С. 40 – 42.

12. Гуняк О. Я. Доктринальні підходи до розуміння природи інтересу в суспільних науках / О. Я. Гуняк // Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26 – 27 серп. 2016 р.). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – С. 9 – 13.

АНОТАЦІЯ

Гуняк О.Я. Приватний і публічний інтереси у праві: теоретико-правове дослідження. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню сутності, природи та призначення приватного і публічного інтересів у праві. Автором опрацьовано історіографічні, методологічні, теоретичні основи вивчення природи приватного та публічного інтересів у праві. На підставі диференційованого дослідження загальних і специфічних ознак приватного та публічного інтересів у праві уточнено їх дефініції. Доведено, що приватний і публічний інтереси суттєво впливають на зміст методу правового регулювання. Охарактеризовано важливість узгодження приватного та публічного інтересів у праві як фактор становлення громадянського суспільства. Розкрито особливості взаємозв'язку та взаємодії приватного і публічного інтересів у галузях матеріального та процесуального права.

Ключові слова: інтерес, приватний інтерес, публічний інтерес, приватне право, публічне право, співвідношення приватного та публічного інтересів, матеріальне право, процесуальне право.

АННОТАЦИЯ

Гуняк А.Я. Частный и публичный интересы в праве: теоретико-правовое исследование. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Ивано-Франковский университет права имени Короля Данила Галицкого, Ивано-Франковск, 2016.

Диссертация посвящена исследованию сущности, природы и назначения частного и публичного интересов в праве. Автором обработаны историографические,

методологические и теоретические основы изучения природы частного и публичного интересов в праве. Имеющиеся исследования частного и публичного интересов предложено сгруппировать в пределах определенных блоков знаний: во-первых, по предметной принадлежности, в результате чего выделены труды философского, теоретического направления, а также отраслевого, межотраслевого и прикладного; во-вторых, по разновидности (типу) источника, выделив научные издания, учебную литературу и нормативные акты, в которых в той или иной степени нашли свое отражение определенные аспекты затронутой проблематики.

Необходимый для аналитической обработки природы частного и публичного интересов в праве методологический арсенал имеет разный характер и является многоуровневой системой соответствующих методологических знаний. Использование антропологического, феноменологического, аксиологического, системного и деятельностного методологических подходов, а также диалектического, исторического, классификационного и формально-юридического методов позволяет наиболее комплексно определить специфику частного и публичного интересов в праве.

Изучение сущности, природы и специфики юридических конструкций частного и публичного интересов в праве базируется на теоретических подходах к понятию интереса как правового явления, а также учитывается содержание таких понятий, как приватность и публичность. Частный и публичный интересы в праве как юридические конструкции охватывают динамический аспект, который включает мыслительный процесс конструирования их абстракций, и статический, предусматривающий существование моделей этих правовых явлений. На основании дифференцированного исследования общих и специфических признаков частного и публичного интересов в праве уточнены их доктринальные дефиниции.

При рассмотрении интереса в качестве критерия определения сфер частного и публичного права установлено, что в современном правоведении наибольшее распространение получили комбинированные подходы к частно-публичной дихотомии в различных вариациях с обязательным использованием гносеологического потенциала частного и публичного интересов.

Доказывается, что частный и публичный интересы существенно влияют на содержание метода правового регулирования общественных отношений. Именно они играют важную роль в правовом регулировании общественных отношений, поскольку на этапе правотворчества интересы как выразители индивидуальных и общих (общественных и государственных) нужд детерминируют, определяют правовую форму (метод регулирования) этих отношений. Соотношение частного и публичного интересов как проявление дуализма в праве заключается в том, что между публичным и частным интересами существует взаимосвязь и взаимозависимость – без удовлетворения публичного интереса невозможно реализовать частный интерес и обеспечить целостность, стабильность и нормальное продвижение общества и государства в целом. Формами соотношения частного и публичного интересов в праве является сочетание, гармонизация, компромисс и согласование. Охарактеризовано важность согласования частного и публичного интересов в праве как фактор становления гражданского общества.

Раскрыты особенности взаимосвязи и взаимодействия частного и публичного интересов в отраслях материального и процессуального права. Освещение

соотношения частного и публичного интересов в материальном и процессуальном праве позволяет исследовать их юридическую природу под другим углом зрения, прежде всего через призму вопросов практико-прикладного характера. Это обусловлено тем, что материальное и процессуальное право, с одной стороны, отличные от частного и публичного права срезы структуры права, а с другой – они диалектически и функционально связаны между собой. Вопрос баланса частного и публичного интересов в материальном праве имеет межотраслевой характер, поскольку находит свое выражение во всех без исключения отраслях материального права. Взаимосвязь и взаимодействие частного и публичного интересов в материальном праве зависит от типа правового регулирования общественных отношений. Баланс между частными и публичными интересами в процессуальном праве является основой процессуальной формы, фактором ее дифференциации. В то же время имеет место такая закономерность: частноправовые отношения, где доминирует частный интерес и для регулирования которого используется преимущественно диспозитивный метод правового регулирования, в меньшей степени нуждаются в обслуживании нормами процессуального права, оставляя субъектам возможность для самостоятельного определения наиболее оптимальной для них процедуры реализации своих прав, свобод и интересов. Публичная сфера правовых отношений с доминированием публичного интереса в большей степени основывается на использовании императивного метода правового регулирования, а поэтому требует большей упорядоченности со стороны процессуальных норм.

Ключевые слова: интерес, частный интерес, публичный интерес, частное право, публичное право, соотношение частного и публичного интересов, материальное право, процессуальное право.

SUMMARY

Gunyak O.J. Private and public interests in the law: theoretical and legal research.

– *On rights of a manuscript.*

Thesis for the scientific degree of candidate of law sciences in specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and law studies. – Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi, Ivano-Frankivsk, 2016.

The dissertation is devoted to the research of essence, nature and purpose of private and public interests in the law. The author worked the historiographical, methodological and theoretical foundations of the study of the nature of private and public interests in the law. Based on the study of differential general and specific characteristics of private and public interests in the law clarified their definitions. Author of dissertation is proves that private and public interests substantially affect the content of the method of legal regulation. Characterized importance of coordination of private and public interests in the law as a factor of civil society. In addition, the features of interrelation and interaction of private and public interests in the field of the substantive and procedural law.

Keywords: interest, private interest, public interest, private law, public law, correlation of private and public interests, substantive law, procedural law.